

L'acció d'enriquiment injustificat per intrmissió en dret d'altri: naturalesa, contingut i substantivitat jurídica pròpia en el Dret privat espanyol i en el marc comú de referència (PEL Unj. Enr.)

CARLES VENDRELL CERVANTES
Doctor en Dret. Advocat
Lehrbeauftragter - Universität Osnabrück

SUMARI

I. PLANTEJAMENT I DELIMITACIÓ.....	2
II. BASES HISTÒRIQUES I DOGMÀTIQUES DEL DRET DE L'ENRIQUIMENT EN EL DRET ESPANYOL: UNA APROXIMACIÓ DES DEL CONTEXT EUROPEU CONTINENTAL.....	3
III. LÍNIES GENERALS DE LA CONCEPCIÓ TIPOLÒGICA DEL DRET DE L'ENRIQUIMENT EN EL DRET PRIVAT ESPANYOL.....	4
IV. LA <i>CONDICTIO</i> PER INTROMISSIÓ EN DRET D'ALTRI EN EL DRET PRIVAT ESPANYOL I EN EL MARC COMÚ DE REFERÈNCIA.....	4
1. Fonament dogmàtic: el contingut d'atribució dels drets exclusius i de les posicions jurídiques-subjectives de contingut anàleg.....	4
2. Fonament normatiu.....	5
V. L' ABAST DE LA PRETENSÍO RESTITUTÒRIA.....	5
VI. SUBSTANTIVITAT JURÍDICA PRÒPIA DE LA <i>CONDICTIO</i> PER INTROMISSIÓ A L'ORDENAMENT ESPANYOL I EN EL MARC COMÚ DE REFERÈNCIA.....	6
1. enriquiment injustificat per la intrmissió en l'ús de cosa aliena.....	6
2. enriquiment injustificat per la disposició de cosa aliena.....	6
3. enriquiment injustificat per la infracció de drets de propietat intel·lectual i industrial.....	6
4. enriquiment injustificat resultant d'un acte de competència deslleial.....	6
5. enriquiment injustificat per intrmissió il·legítima en els drets de la personalitat (intimitat i pròpia imatge).....	6
VII. CONCLUSIONS.....	6
VIII. BIBLIOGRAFIA.....	7

I. PLANTEJAMENT I DELIMITACIÓ

Fóra un error pensar que l'absència en el Codi Civil Espanyol de 1889 ("CCE") d'una regulació unitària i específica de l'obligació de restituir l'enriquiment obtingut de forma injustificada impedeix o desaconsella el tractament unitari en el Dret privat espanyol del conjunt de pretensions restitutòries derivades d'un enriquiment injustificat sota el marc dogmàtic del Dret de l'enriquiment. Ans el contrari, tant la jurisprudència com la doctrina espanyoles no han romàs en absolut alienes a aquesta institució jurídica, ja que, com és ben sabut, l'acció d'enriquiment injustificat o sense causa s'ha erigit en un expedient, de perfil dogmàtic difús, tot sovint de naturalesa subsidiària i essencialment equitable, però constant en la jurisprudència i en el tractament doctrinal de les fonts extracontractuals de les obligacions.

Ara bé, la moderna concepció teòrica del Dret de l'enriquiment -introduïda a l'ordenament espanyol per autoritzada doctrina i que comença a arrelar en els raonaments dels tribunals- s'ha caracteritzat per diferenciar els tipus o supòsits d'enriquiment injustificat; des de la inquietud meritòria d'aconseguir una diferenciació rigorosa entre les distintes pretensions restitutòries i, en especial, entre les seves funcions i requisits. D'entre els tipus de supòsits d'enriquiment segons la concepció més autoritzada del Dret de l'enriquiment, cal destacar, l'enriquiment injustificat per intromissió en dret d'altri, donat el seu interès dogmàtic, en seu de la construcció teòrica dels remeis jurídics de naturalesa restitutòria (no indemnitzatòria) derivats de la infracció de drets subjectius absoluts; i pràctic, en tant que expedient autònom de resolució de controvèrsies jurídiques de singular de transcendència patrimonial.

Tot i la seva manca de presència en la doctrina dels tribunals (sobretot, com a instrument normatiu autònom de resolució de conflictes d'interessos) i deixant de costat aquest innegable interès dogmàtic, l'estudi de l'acció d'enriquiment injustificat per intromissió en dret d'altri i, més en particular, el seu grau d'arrelament a l'ordenament espanyol esdevé plenament escaient; especialment, si tenim present dues dades ben rellevants. D'una banda, el tractament d'aquest supòsit d'il·lícit extracontractual sota el marc dogmàtic del Dret de l'enriquiment compta amb antecedents jurisprudencials significatius (si bé encara des d'una concepció certament precària)¹. De l'altra, i més significatiu encara, l'ordenament espanyol conté una norma on s'hi reconeix de forma expressa i clara una *condictio* per intromissió en dret d'altri, tot assumint el plantejament diferenciador o tipològic del Dret de l'enriquiment i, especialment, la teoria del contingut d'atribució dels drets i posici-

---

¹ Vegeu STS 12-IV-1955 (RJ 1955/1126) i STS 10-III-1958 (RJ 1958/1068).

ons jurídiques subjectives com a fonament dogmàtic i criteri de delimitació d'aquesta acció².

La present comunicació té, doncs, per objecte la descripció general de la naturalesa i contingut de l'acció d'enriquiment injustificat per intromissió en dret d'altri i del seu grau de penetració a l'ordenament jurídic espanyol, especialment com a expedient jurisprudencial de resolució de controvèrsies de naturalesa pràctica. Tanmateix, atès que els Principis de Dret Europeu formulats per l'anomenat Study Group on a European Civil Code³, inclouen uns Principis dedicats a l'Enriquiment Injustificat⁴, resulta oportú identificar l'encaix i tractament de la *condictio* per intromissió en aquest darrer conjunt normatiu.

II. BASES HISTÒRIQUES I DOGMÀTIQUES DEL DRET DE L'ENRIQUIMENT EN EL DRET ESPANYOL: UNA APROXIMACIÓ DES DEL CONTEXT EUROPEU CONTINENTAL

- La necessitat de construir una exposició dogmàtica i normativa de la idea de que cap persona pot enriquir-se a costa d'altri.
- La concepció unitària germànica: SAVIGNY (1779-1861) i la pandectística.
- La recepció de la concepció unitària en els ordenaments francès, italià, portuguès i navarrès.
- La recepció en l'ordenament espanyol: NUÑEZ LAGOS i l'assumpció acrítica dels pressupòsits de l'acció general d'enriquiment sense causa.
- La teoria de la separació o diferenciació: Walter WILBURG (1905-1991) i Ernst VON CAEMMERER (1908-1985).
- La recepció de la teoria de la separació o diferenciació / concepció tipològica en l'ordenament espanyol: DíEZ-PICAZO / BASOZABAL.

---

² Es tracta, com és ben sabut, de l'article 32.1 6a (antic article 18.6) de la Llei 3/1991, de competència deslleial. Vegeu, *per omnia*, Paz-Ares, C., "La indemnización por clientela en el contrato de concesión", *La Ley*, 1997, II, D-105, pp. 1.817-1.819; i Massaguer, J., *Comentario a la Ley de Competencia Desleal*, Civitas, Madrid, 1999, p. 549.

³ Que s'integren en el projectat Marc Comú de Referència, cfr. von Bar, C. / Clive, E. / Schulte-Nölke, H. (Ed.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Sellier, Munich, 2008, pp. 319 y ss.

⁴ Cfr. von Bar, C. / Swann, S., *Principles of European Law. Unjustified Enrichment*, Sellier / Bruylant / Stämpfli, Munich, 2010.

III. LÍNIES GENERALS DE LA CONCEPCIÓ TIPOLÒGICA DEL DRET DE L'ENRIQUIMENT EN EL DRET PRIVAT ESPANYOL

- *Condictio* de prestació
  - *Condictio indebiti*
    - Arts. 1.895-1.901 CCE
    - Art. 42 III LOCM
    - Art. 12.2 II LCGC
  - *Condictio ob causam finitam*
    - Art. 1.123 CCE
  - *Condictio ob rem (causa data causa non secuta)*
- *Condictio* per inversió
  - *Condictio* de regrés
    - Art. 1.158.3 CCE
  - *Condictio* per impenses
    - Arts. 453, 454 i 360 i ss. CCE
- *Condictio* per intromissió
  - intromissió per incorporació, alienació o consum de cosa aliena (arts. 360, 375, 379.2 i 383.1 CC)
  - intromissió en l'ús de cosa aliena (arts. 451 i 455 CC)

IV. LA CONDUCTIO PER INTROMISSIÓ EN DRET D'ALTRI EN EL DRET PRIVAT ESPANYOL I EN EL MARC COMÚ DE REFERÈNCIA

1. Fonament dogmàtic: el contingut d'atribució dels drets exclusius i de les posicions jurídiques-subjectives de contingut anàleg

- Contingut d'atribució: concepte

- El model normatiu de l'art. 32.1 6a LCD
- La posició del Marc Comú de Referència (*PEL Unj. Enr.*)

2. Fonament normatiu

- Fonament normatiu de la *condictio* per intromissió en el CCE (DÍEZ-PICAZO / BASOZABAL)
  - Intromissió per incorporació, alienació o consum de cosa aliena (arts. 360, 375, 379.2 i 383.1 CC)
  - Intromissió en l'ús de cosa aliena (arts. 451 i 455 CC)
- Fonament normatiu de la *condictio* per intromissió fora del CCE
  - Art. 32.1 6a LCD
  - Art. 9.2 (a) LO 1/1982
  - Arts. 140.2 LPI; 66.2 LP; 41.2 LM; 55.2 LPJDI
- Fonament normatiu en el Marc Comú de Referència
  - Art. 1:101 en connexió amb l'art. 4 :101 (c) *PEL Unj. Enr.*

V. L' ABAST DE LA PRETENSÍO RESTITUTÒRIA

- Restitució dels guanys obtinguts per l'intromissor o restitució del valor d'ús?
- La teoria del triple còmput del dany en les lleis de propietat intel·lectual i industrial: la Directiva 2004/48/CE
- L'apropiació del lucre obtingut en ocasió de la intromissió en els drets de la personalitat (l'art. 9.2 [d] LO 1/1982, d'ençà la LO 5/2010, de 22 de juny, de reforma del CP).
- Article 5:104 *PEL Unj. Enr.*

VI. SUBSTANTIVITAT JURÍDICA PRÒPIA DE LA CONDICTIO PER INTROMISSIÓ A L'ORDENAMENT ESPANYOL I EN EL MARC COMÚ DE REFERÈNCIA

- 1. Enriquiment injustificat per la intromissió en l'ús de cosa aliena**
  - SAP Barcelona (15a) 26-XI-2004 (JUR 2005/15139)
  - STS 12-IV-1955 (RJ 1955/1126)
- 2. Enriquiment injustificat per la disposició de cosa aliena**
  - STS 10-III-1958 (RJ 1958/1068)
- 3. Enriquiment injustificat per la infracció de drets de propietat intel·lectual i industrial**
- 4. Enriquiment injustificat resultant d'un acte de competència deslleial**
- 5. Enriquiment injustificat per intromissió il·legítima en els drets de la personalitat (intimitat i pròpia imatge)**

VII. CONCLUSIONS

* * *

VIII. BIBLIOGRAFIA

ÁLVAREZ-CAPEROCHEPI, J.A., *El enriquecimiento sin causa*, 3a ed., Comares, Granada, 1993.

VON BAR, C., “The Principles of European Law on Benevolent Intervention in Another’s Affairs and on Unjustified Enrichment”, *ERA-Forum (scripta iuris europaei)*, nº 2/2006, pp. 204-219.

VON BAR, C. / SWANN, S., *Principles of European Law. Unjustified Enrichment*, Sellier / Bruylant / Stämpfli, Munic, 2010.

BASOZABAL ARRUE, X., “Método triple de cómputo del daño: la indemnización del lucro cesante en las leyes de protección industrial e intelectual”, *ADC*, 1997, pp. 1.263-1.299.

– *Enriquecimiento injustificado por intromisión en derecho ajeno*, Civitas, Madrid, 1998.

VON CAEMMERER, E., “Bereicherung und unerlaubte Handlung”, en DÖLLE, H. / RHEINSTEIN, M. / ZWEIGERT, K. (Hrsg.), *Festschrift für Ernst Rabel*, I, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1954, pp. 333-401.

– “Grundprobleme des Bereicherungsrechts”, en LESER, H.G. (Hrsg.), *Ernst von Caemmerer Gesammelte Schriften*, I, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1968, pp. 370-392.

CAPILLA RONCERO, F., “Cuasicontratos y enriquecimiento sin causa”, en LÓPEZ, A. / MONTÉS, V.L. / ROCA, E., *Derecho civil. Derecho de obligaciones y contratos*, Tirant lo Blanch, Valencia, 2001, pp. 287-296.

CANARIS, C.W., “Gewinnabschöpfung bei Verletzung des allgemeinen Persönlichkeitsrechts”, en AHRENS, H.-J. / VON BAR, C. / FISCHER, G. / SPICKHOFF, A. / TAUPITZ, J., *Festschrift für Erwin Deutsch*, Carl Heymann, Köln et alii, 1999, pp. 85-109.

DÍEZ-PICAZO, L., “La doctrina del enriquecimiento injustificado”, a DE LA CÁMARA, M. / DÍEZ-PICAZO, L., *Dos estudios sobre el enriquecimiento sin causa*, Civitas, Madrid, 1988.

– *Fundamentos del Derecho civil patrimonial*, I, 6ª ed., Thomson-Civitas, Madrid, 2007.

ELLGER, R., *Bereicherung durch Eingriff*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2002.

FERNÁNDEZ-NÓVOA, C., *El enriquecimiento injustificado en el Derecho industrial*, Marcial Pons, Madrid, 1997.

GALLO, P., *Larricchimento senza causa*, Cedam, Padova, 1990, pp. 121-140.

KOZIOL, H., "Bereicherungsanprüche bei Eingriffen in nicht entgeltfähige Güter?", a BUCHER, E. / CANARIS, C-W. / HONSELL, H. / KOLLER, TH., *Norm und Wirkung. Beiträge zum Privat- und Wirtschaftsrecht aus heutiger und historischer Perspektive. Festschrift für Wolfgang Wiegand zum 65. Geburtstag*, Stämpfli / C.H. Beck, Berna / Munic, 2005, pp. 449-468.

KUPISCH, B., "Ungerechtfertigte Bereicherung und Europäisches Zivilgesetzbuch", a BUCHER, E. / CANARIS, C-W. / HONSELL, H. / KOLLER, TH., *Norm und Wirkung. Beiträge zum Privat- und Wirtschaftsrecht aus heutiger und historischer Perspektive. Festschrift für Wolfgang Wiegand zum 65. Geburtstag*, Stämpfli / C.H. Beck, Berna / Munic, 2005, pp. 469-533.

LACRUZ BERDEJO, J.L., "Notas sobre el enriquecimiento sin causa", *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario*, 1969, pp. 569-603.

LOEWENHEIM, U., *Bereicherungsrecht*, 3a ed., C.H. Beck, Munic, 2007.

MASSAGUER, J., *Comentario a la Ley de Competencia Desleal*, Civitas, Madrid, 1999.

MENEZES LEITÃO, L., *O enriquecimento sem causa no direito civil. (Estudo dogmático sobre viabilidade da configuração unitária do instituto, face à contraposição entre as diferentes categorias de enriquecimento sem causa)*, Almedina, Coimbra, 2005.

MIQUEL GONZÁLEZ, J.M., "Enriquecimiento injustificado", en VV. AA., *Enciclopedia Jurídica Básica*, II, Civitas, Madrid, 1995, pp. 2.804-2.808.

NUÑEZ LAGOS, R., *El enriquecimiento sin causa en Derecho español*, Reus, Madrid, 1934.

PANTALEÓN PRIETO, F., "Art. 1.902", en PAZ-ARES, C. / DíEZ-PICAZO, L. / BERCOVITZ, R. / SALVADOR CODERCH, P. (Dirs.), *Comentario del Código Civil*, II, 2ª ed., Ministerio de Justicia, Madrid, 1993, pp. 1.971-2.003.

PAZ-ARES, C., "La indemnización por clientela en el contrato de concesión", *La Ley*, 1997, II, D-105, pp. 1.816-1.829.

REUTER, D. / MARTINEK, M., *Ungerechtfertigte Bereicherung*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1983.

SCHLECHTRIEM, P., "Bereicherung aus fremden Persönlichkeitsrecht", en FISCHER, R. / GESSLER, E. / SCHILLING, W. / SERICK, R. / ULMER, P. (Hrsg.), *Strukturen und Entwicklungen im Handels-, Gesellschafts- und Wirtschaftsrecht. Festschrift für Wolfgang Hefermehl zum 70. Geburtstag am 18. September*, C.H. Beck, München, 1976, pp. 445-465.

– “Unjust Enrichment by Interference with Property Rights”, en VON CAEMMERER, E. / SCHLECHTRIEM, P. (Ed.), *International Encyclopedia of Comparative Law, X, Restitution / Unjust Enrichment and Negotiorum Gestio*, Mohr Siebeck / Martines Nijhoff, Tübingen / Leiden / Boston, 2007, chapter 8 (pp. 1-99).

SWANN, S., “A Guide to the Principles of European Law on Unjustified Enrichment”, *ERA-Forum (scripta iuris europaei)*, n° 2/2006, pp. 234-243.

WENDEHORST, C.C., “The Draft Principles of European Unjustified Enrichment Law Prepared by the Study Group on a European Civil Code: A Comment”, *ERA-Forum (scripta iuris europaei)*, n° 2/2006, pp. 244-264.

WILBURG, W., *Die Lehre von der ungerechtfertigten Bereicherung nach österreichischem und deutschem Recht*, Universitätsbuchhandlung Leuschner & Lubensky, Graz, 1934.